

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ ДОШКІЛЬНИКІВ НА ЗАСАДАХ ВИКОНАННЯ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ

EXPERIMENTAL TASKS FOR PRESCHOOL CHILDREN ON THE BASIS OF IMPLEMENTING EDUCATIONAL PROGRAMS

У статті автором наголошено на необхідності порівняльного аналізу освітніх програм як нормативних документів, де сформульовані експериментальні й дослідні завдання для дітей, які виховуються в умовах суспільної дошкільної освіти.

Організація експериментальної роботи та проведення дослідів дитиною дошкільного віку дають змогу збагатити її життєвий досвід, підвищити інтерес до оточення та сприяють розвитку дослідницьких здібностей.

Для порівняльного аналізу обрано такі традиційні, комплексні й інноваційні програми, що поширені в закладах дошкільної освіти: освітня програма «Впевнений старт», освітня програма «Дитина», програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі»; програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля».

Порівняльний аналіз змісту експериментальних завдань здійснено за такими критеріями, як: дитиноцентричність, що враховує експериментальну й дослідну ініціативність дошкільника, що сприяє розвитку пізнавального інтересу до світу культури, природи та людини; змістовність освітніх ліній програми на предмет наявності експериментальних завдань; вікові можливості дитини для ініціативної участі в експериментальній діяльності, що дає змогу дошкільникам цілеспрямовано діяти в експериментальній площині та встановлювати наочні причинно-наслідкові зв'язки між явищем і об'єктом, що породжує нове знання про світ культури або про світ природи та успішно реалізується при виконанні програмних експериментальних завдань.

Системна організація експериментальної роботи та проведення дослідів дітьми дошкільного віку в умовах організованого освітнього процесу є актуальною проблемою, що потребує своєчасного розв'язання в практиці дошкільної освіти щодо забезпечення рівності умов для реалізації завдань, нахилів, здібностей, обдарувань кожної дитини дошкільного віку засобами перспективного та календарного планування експериментальної діяльності.

Використано такі методи дослідження: аналіз структури програмних документів для виявлення сформульованих програмних завдань у відповідних підрозділах; узагальнення завдань дослідно-експериментального характеру за віковими вимогами щодо їхнього виконання в умовах закладу дошкільної освіти; порівняння програмних завдань за вищезазначеними критеріями.

Ключові слова: дошкільна освіта, експериментальна робота, вихователь, діти дошкільного віку.

The article contains a comparative analysis of educational programs. Educational programs are regulatory documents. Programmatic experimental and research tasks are formulated in regulatory documents for preschool children who are brought up in the preschool education system.

Organization of experimental work and conducting experiments with a preschool-aged child make it possible to enrich his life experience, increase interest in the environment and contribute to the development of research abilities.

We have chosen traditional, complex and innovative programs for comparative analysis. These programs are common in preschool education institutions. These are such programs as: the educational program "Confident Start"; "Dytyna": an educational program for children from two to seven years old; "I am in the World" preschool child development program; "Ukrainian preschool" preschool development program.

We carried out a comparative analysis of experimental tasks, taking into account the following criteria: child-centeredness, which takes into account experimental and experimental initiative, independence of a preschooler. It is these qualities of the child that contribute to the development of cognitive interest in culture, nature and man; we determined the content of the educational lines of the program, which contain experimental tasks; age-related opportunities of the child to participate in experimental activities, this allows preschoolers to purposefully act in the experiment and establish visual cause-and-effect relationships between the phenomenon and the object; established cause-and-effect relationships give children new knowledge about culture and nature.

The systematic organization of experimental work and the conduct of experiments by children of preschool age in the conditions of an organized educational process is an urgent problem that requires a timely solution in the practice of preschool education in order to ensure equality of conditions for the realization of the aptitudes, inclinations, abilities, gifts of each child of preschool age by means of perspective and calendar planning of experimental activities.

The following research methods were used: analysis of the structure of program documents, analysis of formulated program tasks in the relevant units; generalization of research and experimental tasks corresponding to the age of children; comparison of software tasks among themselves according to criteria.

Key words: preschool education, experimental work, teacher, children of preschool age.

УДК 378

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/50.1.42>

Фунтікова О.О.,

докт. пед. наук, професор,
професор кафедри дошкільної освіти
Маріупольського державного
університету (м. Київ)

Постановка проблеми. Чинні програми дошкільної освіти як нормативні документи забезпечують поступальний розвиток українського дошкілля. Програми виховання та навчання дітей дошкільного віку регіонального й державного рівнів

спираються на потенціал розвитку дитини, що відображено у відповідних програмних завданнях з урахуванням вікових можливості дітей, у тому числі в організації експериментальної діяльності. Розробники змісту чинних програм вважають, що

сама ініціативність, самостійність дитини, розвиток пізнавального інтересу до світу культури, природи й людини перебувають в експериментальній і дослідній площині активної дитини.

Однак не кожна освітня програма закладу дошкільної освіти забезпечує єдиний підхід до організації експериментальної роботи з дошкільниками, де не завжди спостерігається єдність розвитку, виховання, навчання дітей через різний рівень складності організації експериментальної діяльності в контексті чинних традиційних, інноваційних та комплексних програм.

Ще не були предметом наукового порівняльного аналізу зміст та структура програмних завдань експериментального характеру, їх ускладнення за розділами, освітніми лініями, віковими можливостями дошкільників, що відображено в традиційних, комплексних, інноваційних програмах, чинних документах закладів дошкільної освіти. Змістовна багатогранність програм, їх різнобічне використання в закладах дошкільної освіти за різними типами та формами власності ускладнюють розуміння вихователями потенціалу організації експериментальної роботи з дітьми дошкільного віку.

На сьогодні є науковою проблемою узагальнення завдань дослідно-експериментального характеру в чинних програмах, що висувуються для розвитку дітей дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти. Цю проблему ще не розглядали за такими критеріями, як: організація змісту кожної програми за дитиноцентричним принципом і діяльнісним підходом; ускладнення програмних завдань експериментального характеру за освітніми лініями на кожному віковому етапі розвитку дитини; урахування вікових можливостей дітей експериментально діяти та досліджувати світ культури, природи й людини.

Зауважимо, що окреслена проблема не набула свого розв'язання в попередніх дослідженнях, а педагогічний досвід педагогічного колективу щодо створення освітньої програми на основі типових освітніх програм не має належного поширення в практиці дошкільної освіти, що підкреслює актуальність наукової розвідки.

Аналіз останніх досліджень. Розв'язання цієї проблеми започатковано науковцями (Г. Беленька, Н. Кот, Н. Лисенко) [2]. Вони приділяють особливу увагу експериментуванню як засобу організації діяльності дітей молодшого дошкільного віку в закладах дошкільної освіти, самої сутності експериментальної діяльності (Х. Барна) [1, с. 89] з використанням системного підходу до формування пізнавальних інтересів дітей дошкільного віку в пошуково-дослідницькій діяльності (Н. Кравець) [5, с. 151]. Розкрито сутність, структуру й функції дослідницької діяльності та її вплив на відтворення набутих дітьми знань у різних видах діяльності, зокрема, уміння визначити мету

дослідження, її перевірку після закінчення дослідження дітьми дошкільного віку (В. Волкова, І. Алексюк) [3, с. 102]; охарактеризовано експериментально-дослідницьку діяльність у природі як технологію пізнавального розвитку дитини (Г. Беленька), яка має свої психолого-педагогічні особливості (Л. Щербак). Учені стверджують, що старшому дошкільнику вже під силу здійснювати складніші дослідження: висувати гіпотези, перевіряти їх, аналізувати результати, робити висновки, що підтверджують результати теоретичного аналізу проблеми розвитку дослідницьких здібностей у дітей дошкільного віку (О. Гнетецька), але цьому сприяє саме цілеспрямований розвиток дослідницьких здібностей у дітей старшого дошкільного віку (Л. Іщенко, О. Мельникова), де провідним показником розумової діяльності дошкільника є дитяче експериментування (Ю. Гулько).

Мета статті – виявити та охарактеризувати зміст, складність, структуру програмних експериментальних завдань, які зазначені в освітніх програмах та передбачають розвиток дослідницьких здібностей у дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Програми виховання та навчання дітей дошкільного віку постійно вдосконалюються, що є логічним результатом розвитку педагогічної науки. Пошуки найбільш досконалого змісту програм науковці й практики ведуть безперервно. Кожний програмний документ був дійсним на певному історичному етапі розвитку суспільства й відображав рівень теорії та практики дошкільної освіти. З 1991 року в закладах дошкільної освіти запроваджується програма виховання дітей дошкільного віку «Малюємо», де принцип розподілу програмних завдань був уперше здійснений за окремими розділами: «Сенсорне виховання, «Виховуємо здорову дитину», «Гра», «Дитина і навколишній світ» тощо. Іншими словами, принципи подачі програмних завдань змінюються для організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти. Обґрунтовують інші підходи до організації освітнього змісту, наприклад, за принципом діяльності дитини в дитячому садку.

Програми виховання дітей дошкільного віку, зокрема структуру, принципи її побудови, постійно вдосконалюють.

Сучасні авторські колективи науковців сумісно з практиками дошкільного виховання, які розробляють зміст чинних програм, спираються на критерії відбору освітнього матеріалу для дошкільників та його структурування, закладають відповідні функції програм як нормативних документів щодо організації освітнього процесу.

У програмах втілено ідею дитиноцентризму, що орієнтує педагога на визнання пріоритету розвитку дошкільника як особистості. Зазначено критерії відбору змісту програмних завдань. Осмислено

провідні функції тієї чи іншої програми організації освітнього процесу в дитячому садку.

Відповідно до провідних функцій і чітко зазначених критеріїв відбору освітнього матеріалу в сучасних закладах дошкільної освіти діють традиційні, інноваційні, альтернативні, комплексні, спеціальні, парціальні, регіональні програми. Між програмами є відмінності у формулюванні як головної мети, системи завдань, так і шляхів досягнення пріоритетних цілей під час переходу дитини на наступну ланку освітнього процесу. Є програми, які цілком забезпечують освітній процес дитини в закладах дошкільної освіти від її народження до 6/7 років (традиційні). Є програми, які чітко пов'язані з реалізацією освітніх державних стандартів розвитку дітей дошкільного віку (комплексні). Є програми, які можуть також забезпечувати виховний процес дітей дошкільного віку, але мають іншу методологічну й концептуальну основу та метою яких є успішна адаптація й соціалізація дитини в дитячому соціумі, але без чітких показників розвитку підростаючої дитини (альтернативні). Є програми, які мають тільки одну спрямованість у розвитку дитини, наприклад, фізичний розвиток, або музичний, або мовленнєвий (парціальні).

Отже, програма розвитку, навчання й виховання дітей дошкільного віку являє собою освітній документ, який визначає цілі, завдання та зміст роботи з дітьми дошкільного віку з урахуванням їхніх вікових і індивідуальних особливостей.

Науково й методично обґрунтована програма покликана синтезувати історичні надбання з дошкільного виховання, дидактики, вікової й дитячої психології, окремих методик, які перевірені практикою, нові досягнення теорії та практики дошкільної освіти. Актуальні суспільні вимоги до неї: відповідати особливостям різних видів діяльності дітей, забезпечувати їхній гармонійний розвиток у період дошкільного дитинства в умовах закладу дошкільної освіти.

Необхідно проаналізувати низку чинних програм на предмет виявлення експериментально-освітніх, експериментально-дослідницьких завдань, призначених для дітей дошкільного віку, і зазначити їхнє місце за відповідними критеріями. Ми спираємося на вищезазначені критерії порівняльного аналізу за наявними показниками дитиноцентризму; експериментальної діяльності для встановлення причинно-наслідкових зв'язків між явищами; показник освітньої лінії, яка найбільше генерує експериментальне завдання для дошкільників; вікові можливості дітей.

Охарактеризуємо програми, де зазначено експериментальну діяльність, дослідну роботу дітей дошкільного віку, її сутність та зміст, що сформульовано як відповідні програмні завдання.

Освітня програма «Впевнений старт» [6] розроблена відповідно до вимог Базового компонента

дошкільної освіти – державного освітнього стандарту. Реалізація освітньої програми забезпечує оптимальне інтелектуальне навантаження на засадах охорони здоров'я дітей дошкільного віку. В основі освітньої програми «Впевнений старт» – діяльність дитини: комунікативна, здоров'язберігальна та рухова, пізнавально-дослідницька, мовленнєва, ігрова, господарча-побудова, художньо-естетична. Саме в структурі й змісті пізнавально-дослідницької діяльності вихователь бачить конкретні освітні завдання щодо планування дослідів та експериментів з дітьми старшого дошкільного віку [6, с. 14].

Проаналізуємо специфічні види дитячої діяльності для виявлення експериментальних завдань, які поставлені перед вихователем в інваріантній частині програми.

Старший дошкільний вік (5–6 років).

Зауважимо, що в таких видах діяльності, як комунікативна, здоров'язберігальна та рухова, програмні експериментальні й дослідницькі завдання не висвітлено; аналіз мовленнєвої, ігрової, господарчо-побутової, художньо-естетичної діяльності не виявляє програмних завдань щодо проведення експериментальної роботи з дітьми дошкільного віку. Пізнавально-дослідницька діяльність за напрямками «У світі предметів» та «У світі людей» не передбачає відповідних завдань експериментального й дослідного характеру.

Завдання експериментального характеру зазначені за напрямом «У світі природи» у пізнавально-дослідницькій діяльності: досліджувати природні явища [6, с. 14].

В освітній програмі відокремлений напрям «Досліди та експерименти». Вихователю необхідно формувати уявлення в дітей дошкільного віку про: дослід та дослідницьку діяльність, види експериментів (дослід, спостереження, екологічні, природознавчі); способи фіксації результатів дослідно-експериментальної роботи різними способами: малюнки, фото-, відеоматеріали, відлічування фішок тощо; готовність дитини брати участь у дослідно-експериментальній діяльності; використовувати умови та приладдя для проведення різноманітних дослідів; фізичні властивості навколишнього світу (властивості речовин: твердість, розчинність тощо; характеристика руху: швидкість, напрямок; властивості магніту); розвивати інтерес дітей до дослідно-експериментальної діяльності з різними матеріалами; дослідницької та винахідницької діяльності.

Також зазначено про системність у залучанні дитини до дослідно-експериментальної діяльності: зі штучними матеріалами (метал, гума, тканина, пластмаса, папір тощо); з об'єктами і явищами неживої природи (вода, деревина, пісок, глина, сніг, лід, кругообіг води у природі, повітря, вогонь тощо); з рослинами (ріст, розвиток, розмноження,

догляд, пересаджування, світло, волога, тепло тощо); з фізичними явищами і властивостями навколишнього світу (твердість, м'якість, сипкість, в'язкість, плавучість, розчинність; швидкість тощо); із соціальним експериментуванням: аналіз суперечливих моральних ситуацій, ситуацій вибору, проблемно-пошукових ситуацій за літературними творами і власним досвідом тощо.

Створювати умови (ситуації), в яких дитина: може бути активним дослідником; може обирати проблемні пізнавальні питання для дослідно-експериментальної діяльності; може самостійно (під наглядом дорослого) провести дослід чи експеримент [6, с. 14–16].

Напрямок «Образотворча діяльність. Малювання, ліплення, аплікація, конструювання» передбачає розвиток інтересу до дослідження під час експериментальної діяльності у малюванні [6, с. 25], в експериментальній діяльності з дослідження основних кольорів (жовтий, червоний, синій) і похідних (зелений, фіолетовий, жовтогарячий) [6, с. 27].

У конструюванні зазначено формування елементарних дослідницьких здібностей дітей, дослідження властивостей матеріалу та проектування роботи з ним [6, с. 26].

Отже, в освітній програмі «Впевнений старт» виявлено програмні завдання експериментального та дослідницького характеру, які свідчать про те, що вони найбільше зосереджені за напрямом «Досліди та експерименти» у пізнавально-дослідницькій діяльності. У цій програмі вперше зазначений окремий напрям про досліди та експерименти для дітей дошкільного віку. У попередніх програмах інших авторських колективів експериментальні та дослідницькі завдання були розташовані за різними видами діяльності. В інших комплексних програмах не було зазначено видів експериментів: досвід, спостереження, екологічні, природознавчі. А це означає, що для вихователя в реалізації дослідницького завдання необхідно чітко сформулювати зміст досвіду або спостереження; дитина за результатами проведених дослідів повинна розрізняти екологічний вид експерименту та природознавчий. Способи фіксації результатів дослідно-експериментальної роботи, такі як малюнки, фото- і відеоматеріали, дають можливість вихователю чітко їх зазначити у формулюванні експериментальних завдань у їх проведенні. Наданий перелік приладдя для проведення дослідів, перелік штучних матеріалів для дослідів, перелік об'єктів неживої природи спрямовують дії вихователя на досягнення конкретних експериментальних результатів з урахуванням визначених матеріалів, приладдя і відповідних об'єктів.

Окремо визначено для формулювання експериментальних завдань саме соціальне експериментування із ситуаціями вибору, суперечливих моральних ситуацій, проблемних

ситуацій за літературними творами й власним дитячим досвідом.

Іншими словами, напрям «Досліди та експерименти» формулює наскрізне завдання для вихователів, а саме системно залучати дитину до дослідно-експериментальної діяльності. Але додатково є експериментальні завдання за напрямом конструювання щодо дослідження дитиною властивостей матеріалу, а також за напрямом образотворчої діяльності щодо розвитку інтересу до дослідження під час експериментальної діяльності в малюванні.

Основними показниками розвитку дитини за програмою є інтерес до дослідно-експериментальної діяльності дітей з різними матеріалами. Дитина знає назви штучних матеріалів, об'єктів і явищ неживої природи, усвідомлює значення назв-характеристик окремих фізичних явищ і властивостей навколишнього світу.

Проаналізуємо наступну програму розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» [7]. Метою цієї програми є реалізація оптимального комплексу розвивальних, виховних і навчальних функцій та змістових напрямів організації життєдіяльності дітей від 2 до 6 років із поступовим ускладненням змістової наповненості на кожному віковому етапі. Структуру програми визначають такі освітні лінії, як: «Особистість дитини», «Дитина у соціумі», «Дитина у природному довкіллі», «Дитина у світі культури», «Гра дитини», «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі», «Мовлення дитини».

У програмі «Українське дошкілля» для дітей дошкільного віку за освітніми лініями «Дитина у світі культури», «Гра дитини» (4-й рік життя) зазначено експериментально-пошукову діяльність та розвиток експериментувати. В освітніх лініях «Дитина в природному довкіллі», «Гра дитини» (5-й рік життя) освітні завдання спрямовані на формування дослідницьких умінь, розвиток бажань дитини дослідити в грі.

Експериментально-освітні завдання для вихователів сформульовані таким чином:

4-й рік життя

«Дитина у світі культури»: розвивати елементи художньо-зображувальної творчості, експериментально-пошукову діяльність.

«Гра дитини»: по-різному заохочувати до вигадкування, самостійності під час добору предметів (іграшок), бажання пробувати нові, експериментувати.

5-й рік життя

«Дитина в природному довкіллі»: формувати практичні та дослідницькі вміння з догляду за рослинами.

«Гра дитини»: заохочувати до активного прояву самостійності і самодіяльності, бажань щось зробити, не схоже на інше, дослідити, ввести нове.

На 6-му році життя освітні лінії, які містять виконання експериментальних завдань, доповнюються ще додатковою освітньою лінією. Тобто до освітніх ліній «Дитина в природному довкіллі», «Гра дитини» додається ще одна «Дитина у світі культури», але яка вже була зазначена для дітей 4-го року життя та не була вказана для дітей 5-го року життя.

Для дітей 6-го року життя сформульовані завдання щодо встановлення причинно-наслідкових зв'язків, щодо спонукання до експериментування й нові завдання, яких не було на попередньому віковому етапі розвитку дитини, зокрема формування здатності до дослідництва.

Експериментально-освітні завдання сформульовані таким чином:

6-й рік життя

«Дитина в природному довкіллі»: підтримувати бажання дітей встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між об'єктами та явищами в природі.

«Гра дитини»: спонукати дитину до творчості, експериментів; формувати усвідомлення, що експериментувати та досліджувати цікаво.

«Дитина у світі культури»: формувати в дітей здатність до дослідництва, експериментування, творчості.

Якщо ми зробимо порівняння за освітньою лінією «Дитина у світі культури», то побачимо, що на 4-му році життя перед вихователями постає завдання щодо розвитку елементів пошуково-експериментальної діяльності дітей, а на 6-му році життя дитини необхідно формувати здатність до дослідництва та експериментування.

Вихователю для виконання завдання за освітньою лінією «Дитина у світі культури» необхідно самостійно визначити систему предметів культури, які за своєю структурою, властивостями сприяють засвоєнню дитиною елементів пошуково-експериментальної діяльності під час взаємодії з ними; дослідити та провести елементарне експериментування та виявити для себе щось нове, яке не було таким наочним до моменту проведення експериментувальних дій дитиною. Вихователю необхідно проаналізувати предмети побуту і вжитку (наприклад: рушник, гребінець, мило, зубна щітка), предметний світ за межами житла дитини (транспорт: автомобіль, велосипед, самокат), щоб розкрити за допомогою експериментальних дій властивості предметного культурного світу та звернути увагу дитини на експериментальні дії, що призводять до інших результатів у взаємодії з предметом культури. Саме ці експериментальні дії дитини з культурним предметом дають їй змогу зрозуміти, як діяти із цим предметом у культурному середовищі. Таким чином, вихователь формує в дитини здатність до дослідництва й експериментування.

За освітньою лінією «Гра дитини» вихователю необхідно розвивати бажання в дитини

експериментувати (4-й рік життя), досліджувати (5-й рік життя), експериментувати і досліджувати (6-й рік життя). Для цього вихователю також варто виявити таке ігрове обладнання, іграшки, які за своїми властивостями допоможуть предметно-ігрову дію або суто ігрові дії дитини перетворити на експериментальну дію або на систему експериментальних дій дошкільника, на основі яких відбувається експеримент або дослід з ігровим матеріалом, атрибутом театралізованої гри, конструкторами, кубиками.

Таким чином, щоб вихователю успішно виконати експериментально-освітні завдання з дітьми 4–6-го років життя, необхідно чітко визначити відповідні культурні, ігрові, природні предмети та їх властивості. Цілеспрямовано вивчаючи властивості культурних, ігрових та природних предметів, порівнюючи їх між собою за основними функціями, які вони виконують, дитина експериментує.

Наступна програма розвитку дитини дошкільного віку – «Я у Світі» (нова редакція) [8]. Вона побудована за критерієм освітніх ліній. Освітня лінія «Особистість дитини» має підрозділи: фізичний розвиток, розвиток особистості. Такі освітні лінії, як «Дитина у соціумі», «Дитина у природному довкіллі», не містять підрозділів, але відображають вікові можливості, освітні завдання, організацію життєдіяльності. Освітня лінія «Дитина у світі культури» має два основних підрозділи: «Предметний світ» та «Світ мистецтва» (образотворче, музичне, театральне, літературне мистецтва). Освітня лінія «Діяльність дитини» має один підрозділ «Ігрова діяльність як провідна» для молодшого дошкільного віку. Ця освітня лінія ще доповнюється для старшого дошкільного віку за такими новими підрозділами, як «Елементи навчальної діяльності», «Трудова діяльність».

Проаналізуємо зміст кожної освітньої лінії та відповідних підрозділів, де буде вказано про експериментальні завдання.

Молодший дошкільний вік

Освітня лінія «Дитина у природному довкіллі» націлює: сприяти розвитку пошуково-дослідницької діяльності – надавати дитині можливість експериментувати з водою, піском, снігом, камінцями, черепашками тощо [8, с. 63].

У цій програмі для вихователя вже чітко зазначено предмети, які є природними для організації розвитку пошуково-дослідницької діяльності. Іншими словами, вихователь з дітьми молодшого дошкільного віку може декілька разів запланувати окремі завдання з розвитку пошуково-дослідницької діяльності: з водою, піском, снігом, камінцями, черепашками. Педагогу необхідно на підставі свого педагогічного досвіду, наприклад, завдання з водою додатково конкретизувати для проведення дослідів. У формулюванні експериментально-освітнього завдання варто додатково

вказати властивості води (прозора, рідка, без запаху, без кольору, розчиняє речовини) та її стан (рідкий, твердий, газоподібний). Аналогічно формулюються завдання з піском та конкретизуються його властивості для проведення експериментальної роботи.

Освітня лінія «Дитина у світі культури» у підрозділі «Предметний світ» пропонує ознайомлювати (дітей) з новими предметами, речами, знаряддями, матеріалами, стимулювати дослідницькі дії [8, с. 75].

Експериментально-освітнє завдання за лінією «Дитина у світі культури» пов'язане зі стимулюванням дослідницьких дій дошкільника, але вже автори цієї програми не зазначили предмети культури, з якими дитина може діяти як маленький дослідник. Таке формулювання завдання дуже ускладнює роботу педагога й потребує додаткових консультацій.

Старший дошкільний вік

Освітня лінія «Дитина у природному довкіллі»: сприяти розвитку пошуково-дослідницької діяльності – надавати дитині можливість експериментувати з водою, піском, снігом, камінцями, черепашками тощо [8, с. 63]. Якщо на попередньому етапі були сформульовані експериментальні завдання педагогом з відповідною конкретизацією для дітей молодшого дошкільного віку, то за аналогією вихователь може їх повторити з ускладненням.

Освітня лінія «Дитина сенсорно-пізнавальному просторі»: сприяти розвитку допитливості дитини щодо навколишнього середовища, стимулювати бажання експериментувати з формами, кольорами та якостями предметів [8, с. 300].

Таке завдання, як «стимулювати бажання (дитини) експериментувати з формами, кольорами (предметів) та якостями (предметів)», означає для вихователя реалізацію цього завдання як суму декількох завдань та їх планування в перспективних планах групи. Щоб дитина навчилася експериментувати в сенсорно-пізнавальному просторі, їй необхідно зосередитися спочатку на формі (кругла, квадратна, прямокутна), потім на кольорі (білий, чорний, червоний, синій тощо) і наприкінці на властивостях предметів (легкий, важкий, металевий, паперовий тощо). Експериментальні дії дитини повинні бути спрямовані на встановлення залежності або незалежності форми предмета від кольору, властивостей предметів – від їхньої форми.

Отже, експериментально-освітні завдання та їх виконання закладені в програму «Я у Світі» за такими освітніми лініями, як «Дитина у природному довкіллі», «Дитина у світі культури», «Дитина у сенсорно-пізнавальному просторі». Серед розвивальних, навчальних та виховних завдань, які прописані за відповідними освітніми лініями, тільки розвивальні завдання мають зміст

про розвиток пошуково-дослідницької діяльності, розвиток умінь встановлювати причинно-наслідкові зв'язки. Навчальні завдання за цими освітніми лініями відображають, перш за все, узагальнення уявлень та їх поглиблення, навчання способів догляду за рослинами в дітей. Виховні завдання присвячені формуванню інтересу, бережливому ставленню до рослин, формуванню естетичному смаку.

«Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років» [4] містить декілька розділів: «Мовлення дитини», «Дитина у природному довкіллі», «Гра дитини», «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі», «Дитина у світі культури», «Діти з особливими освітніми потребами». Іншими словами, програмний матеріал розташований за розділами, а не за освітніми лініями, як у інших програмах.

Аналізуючи кожен розділ за наявності програмних завдань щодо організації й проведення експериментальної роботи з дітьми дошкільного віку, можна вказати на те, що для дітей:

4-го року життя у розділі «Дитина у природному довкіллі» вказано про навчання дітей дослідницьких дій [4, с. 78]; розділ «Гра дитини» спонукає заохочувати дітей до експериментування під час будівництва [4, с. 73]; розділ «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» – ознайомити з деталями конструкторських наборів ("Lego"), заохочувати до експериментування з ним [4, с. 81].

5-й рік життя

У розділі «Дитина у природному довкіллі», а саме в підрозділі «Природа планети Земля», запропоновано: продовжувати ознайомлення дітей з кімнатними рослинами (геранню, бальзаміном), умовами, необхідними для їх зростання, формувати практичні та дослідницькі вміння щодо догляду за ними [4, с. 123]; залучати до дослідження ґрунту, його збереження на доступних для дитячої праці ділянках (очищати від поверхневого бруду, запобігати витоптуванню) [4, с. 124].

У розділі «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі», а саме в підрозділі «Конструювання», запропоновано продовжувати ознайомлення дітей з конструктивними властивостями паперу, картону шляхом експериментування [4, с. 129]; заохочувати дітей досліджувати різні види викидних матеріалів, формувати вміння аналізувати такий матеріал як основу майбутнього виробу [4, с. 130].

У розділі «Дитина у світі культури», а саме в підрозділі «Образотворча майстерня», рекомендовано вчити змішувати фарби для утворення іншого кольору, використовуючи ігрові прийоми та нескладне експериментування [4, с. 131].

6-й рік життя

Розділ «Дитина у природному довкіллі» пропонує вчити досліджувати ґрунт, оцінювати його стан та обробляти (скопувати, підпушувати, поливати) [4, с. 174].

7-й рік життя

У розділі «Мовлення дитини» рекомендовано виховувати інтерес до дослідництва: знаходити аналоги звуків мови у звуках природи, музики, навколишнього оточення [4, с. 214]; розділ «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі», підрозділ «Конструювання»: заохочувати дітей експериментувати й випробовувати, комбінуючи різні природні форми; стимулювати інтерес до експериментування [4, с. 233]; розділ «Дитина у світі культури», підрозділ «Образотворча майстерня»: продовжувати вчити поєднувати різні техніки малювання, стимулювати до експериментування [4, с. 235].

Аналізуючи зміст програмних завдань за різними комплексними програмами, можна зазначити, що вихователь, організуючи дослідницько-експериментальну роботу з дітьми дошкільного віку, повинен чітко усвідомлювати сутність завдань з організації досліду або експерименту, своєчасно забезпечити умови для проведення експериментальної діяльності, правильно відібрати матеріал для дослідів та обладнання.

Висновки. Про організацію експериментальної роботи дітей дошкільного віку у програмах зазначено, починаючи від молодшого дошкільного віку. Але спостерігається подання освітнього програмного матеріалу за різним рівнем складності й нерівномірності для виконання дітьми молодшого та старшого дошкільного віку.

Для дітей молодшого та середнього дошкільного віку експериментально-пошукова діяльність більше відображає спонукання дитини до експериментування на підставі виявлення вихователем у неї здатності до дослідництва. Загальна кількість фізичних предметів, об'єктів природи, предметів світу культури представлена значно менше для проведення експериментів. Так, наприклад, зазначені фізичні предмети побуту та вжитку (рушник, гребінець, мило, зубна щітка), транспортні засоби-предмети світу культури (автомобіль, велосипед, самокат) для вивчення властивостей предметного культурного світу. Вихователю запропоновано сприяти розвитку пошуково-дослідницької діяльності дитини, тобто проводити експерименти з водою, піском, снігом, камінцями, черепашками; експериментувати з властивостями води (прозора, рідка) та з її станом (рідка, тверда, газоподібна); експериментувати з властивостями піску та його природним станом. Програмні експериментальні завдання спираються також на образотворчу діяльність, конструювання, де дитина може експериментувати з кольором, з деталями конструкторів, розвиваючи дослідницькі здібності.

Організація та проведення дослідно-експериментальної діяльності значно ускладнюється для дитини старшого дошкільного віку (5–6 років) за видами експериментів таких, як дослід,

спостереження, екологічний експеримент, природознавчий експеримент; за умовами вивчення властивостей природних об'єктів (твердість, розчинність, рух, швидкість, напрямок), за способами фіксації елементарних експериментальних результатів (малюнок, фотографія, відеоматеріал); за обстеженням різних природних матеріалів щодо вимірювання, порівняння між собою; за обстеженням штучних матеріалів (метал, гума, тканина, пластмаса, папір); експериментальні дії з об'єктами і явищами неживої природи; експериментування з водою, піском, снігом, камінцями, черепашками.

Встановлено, що програми розвитку, виховання й навчання дітей дошкільного віку, перш за все, визначають цілі, завдання та зміст експериментальної роботи з дітьми дошкільного віку. Експериментальні цілі програми конкретизовано в системі завдань за напрямом розумового розвитку дітей. Конкретизація того чи іншого експериментального завдання має формулювання кінцевої мети, яку необхідно досягнути вихователю в роботі з дітьми. Зміст програмних завдань сформульовані так, що вони спонукають дитину до експериментальної діяльності й задоволення пізнавальних потреб. Складність програмних завдань відповідає віковим можливостям дитини, тобто діти дошкільного віку під керівництвом вихователя зможуть досягти конкретного експериментального результату.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Барна Х. В. Експериментування як засіб організації діяльності дітей у дошкільному навчальному закладі. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Педагогіка та психологія.* 2015. Вип. 2. С. 89–93.
2. Бєленька Г., Науменко Т., Половіна О. Дошкільнятам про світ природи: старший дошкільний вік : навч.-метод. посіб. Київ : Генеза, 2013. 112 с.
3. Волкова В. А., Алексюк І. Ю. Результати експериментального дослідження екологічного виховання дошкільників в процесі дослідницької діяльності. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах.* 2017. Вип. 53. С. 102–108.
4. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту В. О. Огнев'юк ; авт. кол.: Г. В. Бєленька, О. Л. Богініч, Н. І. Богданець-Білокаленко та ін. ; наук. ред.: Г. В. Бєленька, М. А. Машовець ; Мін. осв. і науки України, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. 304 с.
5. Кравець Н. Системний підхід до формування пізнавальних інтересів дітей дошкільного віку у пошуково-дослідницькій діяльності. *Науковий журнал ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (Освітній простір України).* Івано-Франківськ, 2015. Вип. 5. С. 150–156.
6. Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку / Н. В. Гавриш, Т. В. Панасюк, Т. О. Піроженко, О. С. Рогозянський, О. Ю. Харт-

ман, А. С. Шевчук ; за заг. наук. ред. Т. О. Піроженко. Київ : Українська академія дитинства, 2017. 80 с.

7. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / О. І. Білан ; за заг. ред. О. В. Низковської. Київ : Мандрівець, 2017. 256 с.

8. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» (нова редакція): у 2 ч. / О. П. Аксьонова, А. М. Аніщук, Л. В. Артемова та ін. ; наук. кер. О. Л. Кононко. Київ : ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2014. 452 с.